

ZNANSTVENI ČLANCI

**BORIS
ŠKVORC**

Filozofski fakultet, Split i Hankuk University of Foreign Studies, Seoul
bskvorc@ffst.hr

Sažetak:

ODNOS (POVIJESTI) KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI (KAO PRI/POVIJESTI)

izvorni znanstveni članak/ UDK: 82.0:93/94

U ovom članku naglasak je na odnosima i kontroverzama koje se javljaju u raspravi o odnosima povijesti i književnosti. Problematiziramo pristup s pozicije teorije književnosti i zato je naglasak na pitanju povijesti kao discipline, kako se na nju gleda s pozicije teorije. Potom se postavlja pitanje historicizma i mjesta priče u povijesnom prikazu, odnosno uporabe narativa u povijesnim pristupima. O historicizmu se raspravlja iz dijakronijske perspektive, odnosno predstavljanjem njemačkog historicizma. Pristupi iz perspektive teorije otkrivaju nam znatna postignuća na tom području, zahvaljujući radu novih historicista koji obično dolaze iz filoloških disciplina, odnosno s područja filološki utemeljene interpretacije. U raspravi se uvijek misli na način na koji je problem povijesnosti uokviren i definiran u odnosu na problematiziranje područja povijesti književnosti. Najprije ćemo predstaviti problem povijesti kao narativnog žanra, a zatim slijedi rasprava o tom žanru kao samostalnoj epistemologiji. U završnom dijelu članka gore navedeni problemi i otvorena pitanja smješteni su unutar episteme aktualnog hegemonističkog poretka u humanističkim znanostima. Na samom kraju članka nudimo moguće uvođenje kontekstualnog pristupa u različite modele povijesti književnosti koji predstavlja polazište za komparativne mogućnosti u tom području i sagledavanje komparativne povijesti u drugačijem svjetlu od onoga što je bio slučaj s vrlo strogim uvažavanjem "disciplinarnih granica" koje su postavili tradicionalni filolozi u jugoistočnoj Europi.

Ključne riječi: povijesnost (književnog teksta), filologija, povijest kao narativ, povijesne paradigme, odnos povijesti i književnosti, histori(ci)zam

RESEARCH PAPERS

**BORIS
ŠKVORC**

Faculty of Humanities and Social Sciences, Split and Hankuk University
of Foreign Studies, Seoul
bskvorc@ffst.hr

Abstract:

THE RELATIONSHIP BETWEEN (HISTORY OF) LITERATURE AND HISTORY (AS NARRATIVE)

Original paper / UDK: 82.0:93/94

In this article the emphasis is on the relations and controversies that arise in discussion about the relationships between history and literature. In this article we problematize the approach from the position of literary theory and that is a reason why the emphasis is on question of history as a discipline, how it is seen and viewed from a position of theory. That is followed by posing the question of historicism and place of story in historical presentation, that is, the usage of narratives in historical approaches. Historicism is discussed from diachronic perspective, namely by presenting the German Historicism. When approached from the perspective of theory, there are considerable accomplishments in the field, thanks to the work of New Historicists who usually come from philological disciplines, that is, from the field of philologically based interpretation. The discussion always bares on mind the way that the problem of historicity is framed and defined in relationship towards the problematizing of field of history of literature. First, we will present the problem of history as a narrative genre followed, then, by discussion of this genre as an independent epistemology. In final part of the article the above listed problems and open questions are located within the episteme of current hegemonic order in humanities. At the very end of the article we offer a possible introduction of contextual approach to various models of literary history which presents a starting position for comparative possibilities in the field and viewing the comparative history in a different light compared to what was the case with very strict appreciation of “disciplinary borders” set by traditional philologists in Southeast Europe.

Keywords: historicity (of a literary text), philology, history as narrative, historical paradigms, relationship between history and literature, histori(ci)sm

ODNOS (POVIJESTI) KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI (KAO PRI/POVIJESTI)

Boris Škvorc

Stručnjaci iz etabliranih studijskih područja u humanistici i društvenim znanostima, kao što su sociologija, ekonomija, političke znanosti, lingvistika ili znanost o književnosti, često se bave poviješću iz različitih razloga i na različite načine [...]. U tom postupku oni ulaze u rizik da povrijede kako profesionalne povjesničare, stručnjake te jedine discipline u humanističkim znanostima kojoj je “povijest” poseban predmet interesa, tako i druge stručnjake iz vlastita studijskog područja koji ili imaju vlastitu verziju onoga što smatraju “poviješću” ili metodološki koriste druge disciplinarnе procedure, uključujući i one povijesne (Hayden White, 1989).

Povijest je promjenjivi, problematični diskurs koji prividno govori o aspektima svijeta, prošlosti, a proizvode ga grupe djelatnika u sadašnjosti (u našoj kulturi to su povjesničari na plaćama) koji u svom poslu polaze od epistemološki, metodološki, ideološki i praktično pozicioniranih i međusobno priznatih pretpostavki, a čiji produkti, jednom kad su u optjecaju, postaju predmetom niza upotreba i zloupotreba logički beskrajnih mogućnosti, koje se u praksi uglavnom odnose na raspon i raspored moći što se ostvaruje u bilo kojem trenutku, a koji strukturira i distribuira značenja povijesti kako kroz dominantni tako i kroz marginalni spektar mogućnosti (Keith Jenkins, 1991).¹

¹ Ako nije drugačije naglašeno, prijevodi s engleskog iz stručnih tekstova su moji.

1. O povijesti i književnosti

U ovom članku raspravlja se o međusobnim vezama i prijemcima koji se pojavljuju u raspravama o odnosima između povijesti i književnosti. Budući da ovaj niz problema promatramo iz pozicije književne teorije, ovdje će težište biti stavljeno na pitanja povijesti kao discipline, onako kako se problem vidi iz pozicije teorije.² Potom će se raspravljati o pitanjima povijesnosti, mjesta pripovijesti u povijesti, odnosno o problemu povijesti kao narativnog žanra, i, na kraju, o fenomenu novog historizma i njegovog odnosa prema tradicionalnom, prije svega njemačkom, historizmu.

Gledano iz perspektive književne znanosti, o ovom posljednjem pitanju znamo dosta s obzirom na činjenicu da novi historicisti uglavnom dolaze iz filoloških disciplina, odnosno proučavanja povijesno lociranih književnih tekstova. Raspravljajući o ovim problemima, neprekidno imam na umu način na koji se problematikom povijesnosti uokviruje, odnosno kako je definirana i problematizirana književna povijest. O ovdje najvažnijem pitanju, odnosu povijesti (pri/povijesti) i književnosti (fikcije) bit će više riječi u drugom dijelu članka, nakon rasprave o problemima shvaćanja povijesti kao “žanra”, a potom i posebne epistemologije te nakon lociranja glavnih problema ove discipline unutar episteme hijerarhije humanističkih disciplina. Krenut ću od pitanja povijesti kao “samostalne epistemologije”, kako to suvremeni teoretičari povijesti (Munslow, Iggers i Jenkins) vole reći. Članak završava svojevrsnim uvodom u mogućnosti kontekstualnog promatranja različitih modela književne povijesti.³ Najprije treba krenuti od povijesti kao discipline, odnosno od njezinog mjesta unutar paradigmi humanističkih i društvenih znanosti. To znači da povijest treba locirati u odnosu na druge discipline. Pritom treba odgovoriti na pitanje je li riječ o samostalnoj znanosti ili o hibridnoj disciplini koja se upisuje između pozitivistički zamišljene devetnaestostoljetne paradigme “znanstvenosti” i prakse naracije kao nezavisnog (književnog, fikcijskog) “žanra”. Potom treba reći više o modusima/žanrovima u

² Tu se prije svega misli na kulturalnu teoriju koja “dolazi” iz tradicije proučavanja književnosti, a onda i osamostaljivanja teorije i njezinog prepletanja s drugim humanističkim disciplinama. Radnu definiciju ove discipline u (stalnom) nastajanju dao je Richard Rorty (1989).

³ O ovome više u mojoj zadnjoj knjizi *Naracija nacije: problemi književne pri/povijesti* (Split 2017). Dijelovi izrečenog u ovom članku tamo se upisuju kao dio drugog poglavlja, ali u drugačije položenom kontekstu. Poglavlja koja tamo slijede bave se gore spomenutim modelima.

kojima se povijesni iskaz pojavljuje. Na toj retoričkoj ravni jukstaponiraju se teorijski problemi iz književne i kulturalne teorije te teorije povijesti, i to kako bi se uočile sličnosti i razlike u modusima iskazivanja. Posebno važnim smatram središnje pitanje, vezano uz propitivanje odnosa povijesti i književnosti. Njemu ćemo se ovdje posvetiti s posebnim naglaskom na modalitetima kojima se te discipline mogu konstruktivno povezati u hermeneutički zamišljenom međudnosu, a s obzirom na moguće ishode i poticaje interdisciplinarnе interpretacije, bilo povijesnog ili književnog teksta. To pitanje se proteže kroz sve dijelove teksta.

Ponajprije valja razmotriti postoje li povijest i književnost posebno, kao dva odvojena humanistička i društveno uvjetovana fenomena, odnosno kao jasno odvojene i definirane epistemologije? Može li se govoriti o samostalnim disciplinama koje imaju karakteristike znanosti i/odnosno umjetnosti?⁴ Ili je svaka od njih pojedinačno samo dijelom narativnog jedinstva u kojem se isprepleću elementi povijesnog (pričanja prošlosti iz metodološki osviještene perspektive, odnosno prakse) i književnog (svijesti o fiktivnom kroz koje se može ispisivati društveni dogovor što se ponekad u kulturnoj praksi naziva zapisom tradicije koja opstaje u vremenu)? U praksi humanističkih promišljanja prevladava mišljenje o postojanju dviju disciplina, ali se ta teza u poststrukturalističkoj praksi raspršenog pisanja koje objedinjuje zajednički nazivnik “posthumanistike” često negira.

Ako, dakle, (ipak) ne postoje dvije odvojene prakse (znanstvena disciplina i umjetnički medij iskazivanja u žanrovski određenoj paleti mogućnosti), možemo li onda govoriti o jednome jasno određenom, jedinstvenom fenomenu isprepletenosti fikcije i fakata koji se ostvaruje u hibridnome interdisciplinarnom kolažu, odnosno kroz pričanje zajedničke pri/povijesti o *nama*, našem položaju u *prostoru i vremenu* te značenju tog položaja u procesu osmišljavanja svijeta jezikom? Ili je situacija s definiranjem ovoga nestalnog (ne-mogućeg) jedinstva još kompleksnija, pa ni taj međudnos ne možemo bez ostatka interpretirati kroz praksu čitanja?

⁴ U članku “History and Fiction as Modes of Comprehension”, pisanom iz pozicije filozofije povijesti, Louis Mink navodi da pitanje povijesnog kao dominantno narativnog nije posljedica povijesnog razvoja metodoloških procedura, nekog stvarnog mjesta gdje se logični empirizam spojio s “pozitivističkim” pristupom prirodnih znanosti razvivši se kao “odvojak razlike”. Razlika između “znanstvenog” i narativnog otvara se kroz načine organizacijskih shema prema kojima su organizirane procedure logičnog empirizma i “pozitivnih” činjeničnih iskaza, nasuprot povijesti koja “priča priče” (usp. u: Fay i dr.; 1997: 123).

Postoji, dakle, i treća mogućnost, stipulirana činjenicom da ovdje možemo govoriti o upućenosti jedne na drugu dviju genealoški različitih praksi kazivanja, i to samo na razini nagovora, odnosno ideološkog modaliteta ostvarenoga kroz interpretacije onoga iskazanog. Riječ je o retoričkim mogućnostima i opcijama kojima se već duže vremena bavi teorija (pri čemu uglavnom mislimo na teoriju književnosti). Ali tijekom proteklih dvadesetak godina o tim problemima raspravlja se u teorijskom diskursu koji i povijest uključuje u interdisciplinarno humanističko polje isprepletanja interesa znanosti o književnosti, antropologije, filozofije morala, duhovne povijesti i srodnih disciplina. Richard Rorty tvrdi kako ovdje govorimo o “novom žanru [...] kojeg je najjednostavnije označiti pojmom teorija”. Riječ je o disciplini čiji radovi “imaju učinke izvan svoga izvornog područja” (Rorty 1989; isto u: Culler 2001, 11). Tako se može reći da ovdje govorimo o prekoračenju granica i utjecajima disciplina jednih na druge s konačnim ciljem da se bolje i, ako je moguće, jednoznačno definiraju obje epistemologije. One u svojoj osnovi imaju naraciju kao središnji modus iskazivanja i “osmišljavanja protokola za sistematiziranje” pitanja protjecanja vremena i prostornog upisivanja lokalnih razlika. Zbog ovakve “konkurencije” različitih diskursa, dvije discipline⁵ (epistemologije, prakse iskazivanja) sve više bivaju upućene jedna na drugu, što kulminira metodološkom hibridizacijom karakterističnom za novi historicizam, o čemu će više riječi biti drugdje.⁶ Ovdje se problematizira nekoliko ključnih pitanja važnih za razumijevanje značaja povijesti u proučavanju književnosti i drugih narativnih praksi vezanih uz različita shvaćanja povijesti kao priče, odnosno povijesti kao praktičnog ostvarenja autohtonog pripovjednog (pri/povijesnog) žanra u kojem je jedino moguće ispričati događaje i prikazati pojave iz prošlosti. Pritom pitanja određivanja granice povijesnog i književnog iskaza, povijesti i književne povijesti, povijesti i književnosti i dalje ostaju teorijskim problemom o kojem se dosta raspravlja i u teorijskoj (književno-teorijskoj) i u historijsko-teorijskoj literaturi.

Najprije treba predočiti granična područja i krajnje domete okvira unutar kojeg se traže rješenja napetosti između izražajnih mogućnosti

⁵ Kad govorim o disciplinama, mislim na historiografiju i znanost o književnosti, a kad spominjem praksu iskazivanja onda pod tim sugeriram povijesni i književni iskaz (naraciju). Na ovom razlikovanju inzistira Munslow (2007) kao teoretičar povijesti, ali i Compagnon, iz perspektive čitanja povijesti književnosti, odnosno književne povijesti.

⁶ V. bilješku 3.

dviju epistemologija i dva modaliteta naracije. Ključna pitanja vezana uz poticanje različitih mogućnosti razrješenja ovih prijepora mogu se podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu mogu se svrstati pitanja koja se odnose na problematiziranje povijesti kao discipline. Neki od problema koji se pritom otvaraju su ovi: promatranje povijesti kao pri/povijesti, razumijevanje prirode iskazivanja prošlosti u obliku re/kreiranja povijesti, razlikovanje procedura, odnosno interpretacije događaja i interpretacije metodoloških pristupa događajima i njihovo usustavljanje u kompaktnu priču, odnosno dijakroniju. Tu je i problematika razvoja povijesti kao discipline, odnosno kao samostalne epistemologije s vlastitim zakonitostima razvoja. Valja ubrojiti i pitanja odnosa priče i njezine racionalizacije, odnosno njezina kvalitativnog i kvantitativnog zapisivanja, odnosno metodološki jasnog osvješćivanja razlike između pripovijedanja i izlaganja, uvjeravanja i iznošenja “činjenica”.⁷

Navedeni problemi u povijesni tekst upisivani su u rasponu od postavljanja pitanja o profesionalizaciji discipline u Njemačkoj početkom devetnaestog stoljeća, preko teme lociranja središnjeg mjesta povijesne identifikacije koje se kreće od žarišta na pitanjima nacije i države, proučavanja kulturnih paradigmi što čine određene društvene jezgre, sve do smještanja klase i rase u središte pri/povijesnog interesa. Tu je i relacija između makro-povijesnih i mikro-povijesnih entiteta, odnosno sociološki lociranih i metodološki osmišljenih središnjih pokretača povijesnog razvoja. Uz ovaj odnos vezano je traženje odgovora na pitanje treba li probleme proučavati na razini pojedinačnog, neponovljivog i povijesno jednokratnog te ih konstruirati kao mikro-strukturalne umrežene pojedinačnosti, ili se treba usredotočiti na “velike” teme, zakonitosti razvoja, kao što su konfiguracije nacije ili klasni sukobi, kako bi se pojedinačno učitali makro-strukturalni čimbenici pomoću kojih se ostvaruje zamišljeni pohod discipline prema skladnijem društvu.

⁷ Termin *činjenica* ovdje je napisan pod znakovima navodnika jer ga tako zapisuje većina suvremenih teoretičara povijesti, od Whitea i Jenkinsa, do Munslowa, Arnolda i Fayeaa. Pitanje činjenice, naime, danas je ovisno o interpretaciji retoričkog diskursa unutar kojega se na području humanistike činjenično ispisuje (Fay 1997), odnosno konstruira (Munslow 1996). Naravno, s druge strane možemo govoriti o kontinuitetu suvremenog empirijskog pristupa, od Stonea i njegove “povijesne naratologije” 1970-ih do danas te o struji koja nasljeđuje ideju metodološki čvrstog “odredišta” na kojem se dogovara “kraj povijesti”, u neobičnoj interferenciji, premreženosti post-marksista, neo-liberalnih ideologa (Fukuyama) kao i nastojanjima pragmatista koji inzistiraju na privremenosti (Rorty) svake jezične upisanosti.

Nasuprot tomu, može se problematizirati svakodnevica i lokalne identifikacije. Riječ je o procesu koji je započeo proučavanjima znanstvenika okupljenih oko časopisa *Annales* u Francuskoj još 1920-ih, a svoju kulminaciju je doživio proučavanjem radničke kulture u Engleskoj 1970-ih godina. Riječ je bila o čitanju lokalne kulture sa svim njezinim ne/mogućnostima lociranja pojedinačnog glasa pri/povijesti i neophodnosti da se čak i u prilazu pojedinačnog posegne za tekstem kao jedinim mjestom iz kojeg se pojedinačno može konstruirati ili rekonstruirati. Ta tekstualizacija pojedinačnog često je vrlo različita, ovisno o pristupu, s obzirom na metodološko polazište interpretatora i ideološki nagovor njegovog čitanja. Ove dvije krajnosti predstavljaju izvanjski okvir povijesnog prostora unutar kojeg ćemo proučavati pitanje historičnosti, a potom i *povijesti* književnosti i načina na koji se ona transformira u vremenu. Pritom treba obratiti pozornost i na drugi razlog osipanja velikih narativnih jezgri i inzistiranja na mikro-povijesnom kao dominirajućem materijalu/fokusu discipline. Riječ je o odjecima postmodernog osipanja interpretacijskih jezgri utemeljenih na velikim narativima nacije, rase, civilizacije i inzistiranja na razlici kao vrijednosti (Lyotard 1984). Takvo je postmoderno teorijsko pozicioniranje bitno utjecalo i na čitanje književnosti te konsolidacije ideoloških alternativa logocentrizmu sredinom 1960-ih godina. One su obilježene pojavom poststrukturalističke paradigme te feminističke i postkolonijalne ideologije (a onda i pridruženih im novih metodoloških jezgri iskazivanja i metodoloških devijacija koje su u njima imale ishodišta, kao kod Spivak ili Bhabhe).

Vratimo se nakratko korak unatrag kako bismo iz perspektive uvažavanja povijesnosti kao fenomena dodatno razmorili navedene probleme. U proučavanju kako književnosti tako i povijesti uvijek je važno imati na umu dinamični odnos koji se, vezano uz pitanje povijesti kao posebne epistemologije, otvara još tijekom dominacije pozitivizma u devetnaestom stoljeću, kod Hypolytea Tainea i, neizravno, kod Thomasa Henryja Burkea. To središnje povijesno-epistemološko pitanje bilo je pitanje pronalazjenja znanstvene vertikale o koju bi se trebala osloniti epistemologija povijesnog (i književno-povijesnog), kako bi se humanističke discipline mogle znanstveno verificirati i pozitivno uspoređivati s razvojem društvenih znanosti. Podsjetimo, one se upravo u to vrijeme konsolidiraju prema modelu prirodnih znanosti. Riječ je o tada vrlo aktualnoj težnji za dekodiranjem središnjeg pokretača, pronalazjenja mogućeg zakonitog povijesnog razvoja unutar okvira društvenog konflikta. Pozitivisti tvrde

da se ta zakonitost može definirati kao ukorijenjenost u gospodarskoj nejednakosti, na temelju čega se razvija psihološki i sociološki uvjetovano lociranje društvenih odnosa u zajednici, pa tako i književnosti. Ovo lociranje prihvaća devetnaesto-stoljetna književna povijest, ali prikraćeno za društveno-genealogijsku komponentu koju je na teorijskoj razini osigurao marksizam. Naglasimo da je kod Marxa gospodarska nejednakost promatrana tako da se opisuje uvjetovanošću dinamikom koja se razvija kroz odnose proizvodnih snaga, premda je u praksi situacija bila znatno kompleksnija. Ova komponenta će u rasprave o povijesnosti biti uključena tek u vrijeme dominacije konstruktivizma u povijesti (i povijesti književnosti). To je pozicija, kako tvrdi Compagnon, gdje povijesno može u praksi ovjeriti svoju paradigmu kao osigurano čvrsto uporište. Ali, to je istovremeno mjesto na kojem se historiografija podvrgava isključivo jednom modelu konstrukcije “reda” i mogućnosti metodološki uvjerljivog pronalaženja “razrješenja povijesnog konflikta”.

Svjestan ovog ograničenja, upravo na tom mjestu dijalektički materijalizam sugerira dva moguća određenja epistemologije povijesti koju će često biti teško povezati kako u post-marksističkim teorijama, tako i u teorijskim pristupima koji im se suprotstavljaju kroz drugačije poimanje vremenske dinamike i prirode odnosa ostvarenih u prostoru sukoba. Riječ je, dakle, o dva koncepta: 1) uvjerenju da je objektivno znanstveno utemeljeno znanje na temelju zadane episteme moguće i 2) uvjerenju da se znanstveno utemeljeno znanje iskazuje kroz opće iskaze o zakonitostima ponašanja i pojavama.

Za povijest to znači, kako primjećuje Iggers (1996, 79), da ona, “kako bi postigla status znanosti, [...] mora otkriti i formulirati zakonitosti povijesnog razvoja”. No pitanje objektivnosti i znanstvene utemeljenosti često izlazi iz prostora dinamičnog suprotstavljanja događajnog i sistemskog te se prenosi u druge discipline s kojima povijest kao epistemologija ulazi u odnose. Uz antropologiju, geografiju, sociologiju i psihologiju, jedna od tih disciplina je i suvremena znanost o književnosti. To se posebno odnosi na njezin teorijski odvojak koji često problematizira povijest i povijesnost, u nekim slučajevima gotovo onoliko koliko i prirodu vlastite, odvojene epistemologije. To je razumljivo utoliko što su u vrijeme etabliranja modaliteta znanstvenosti obiju disciplina u središtu zanimanja bili pokušaji pronalaženja znanstvene ovjere vlastite discipline i interdisciplinarnih sjecišta. Tako je problemom uključivanja u sustav bila zahvaćena prije svega povijest književnosti kao često samostalno

shvaćena grana znanosti (o književnosti) koja se bavi usustavljivanjem dijakronije i pronalaženjem čvrstih oslonaca u ostvarivanju i ovjeri zamišljenog niza. Kasnije su ti odnosi postali znatno složeniji, tako da je čak (povremeno) dolazilo do sugestije da je riječ o dvije discipline: povijesti književnosti i književnoj povijesti, kako tvrdi Antoine Compagnon. Osim toga, pod znak pitanja došla je i sama ideja znanstvene ovjerenosti i samostalnosti. Prva od te dvije discipline pripadala bi povijesti, a time bi i njezin status samostalne discipline bio znanstveno upitan. Druga bi bila dijelom znanosti o književnosti i umjesto narativa o razvoju discipline (dijakronije i njezina opisa), bavila bi se genealogijom žanra, iskaza ili opusa. S tim u vezi, recimo da Compagnon, proučavajući diskurs francuskog književnog polja devetnaestog stoljeća, zaključuje kako ovakvo razdvajanje nije produktivno iz perspektive proučavanja književnosti, ali nije siguran za pogled “s druge strane”, odnosno kako na taj problem gleda povijesna teorija.

Upravo zbog te složenosti povijesno uokvirene problematike, pitanja iz druge skupine vezana su uz odnos povijesti i *književnosti*. Je li povijest književnosti disciplina znanosti o književnosti ili je ona, u širem smislu riječi, vezana uz povijesnost kao dominirajući fenomen oko kojeg se onda učitava književno (umjetničko) kao sekundarno? To je pitanje koje ostaje otvoreno i kada se gleda “s druge strane”, one koja prije svega inzistira na upisu prošlosti u povijesnost. No ako se druga opcija, ona koja inzistira na unutarnjim zakonitostima discipline uzme kao mogućnost, postoje li onda dvije odvojene discipline, ostvarene u tom kompleksnom odnosu između dvaju fenomena? Jesu li to, potom, discipline u raskoraku “sa samom sobom”, kako neizravno sugerira Compagnon, ili govorimo o jednoj multidisciplini, kako, na primjer, drži Claus Uhlig (2010)? Krenimo od francuskog povjesničara književnosti Antoineta Compagnona, s obzirom da se njegovim promišljanjima bave studenti književnosti, obično već na prvoj godini studija. On nagovještava mogućnost postojanja dvije odvojene i znanstveno ovjerene discipline (2006). Njih smatra posljedicom različitog naglaska u prostoru isprepletenosti divergentnih, odnosno raznorodnih diskursa. Iz toga bi proizašlo odvojeno postojanje jedne povijesne i jedne književno-znanstvene discipline koje se bave poviješću i književnošću. Prva disciplina ostvaruje se svojim naglaskom na *povijesno* kao genealoški izvedeno (znanstveno), a druga s naglaskom na *književno* kao samostalnu, znanstveno ovjerenu i humanistički (retorički) impostiranu epistemologiju. Slijedom ovakve

podjele, otvara se i pragmatično pitanje koje glasi: je li ono što je zapisano u romanu, epu ili povijesnoj drami na bilo koji način dijelom povijesti, ili se radi isključivo o problemu (sadržaju) estetske prirode? Na temelju ovakvog razdvajanja mogu se izvesti složeniji međuodnosi ovih dviju disciplina, a proizvedena su upravo “posljedicama” mogućih odgovora na postavljeno pitanje. Ovisno o polazištu interpretatora kao povjesničara ili književnog kritičara (teoretičara), odgovori mogu biti različiti, kao i zaključak vezan uz pitanje o postojanju jedne ili dviju disciplina. Prije upuštanja u potragu za odgovorima, evo ovdje i nekoliko najvažnijih od tih “naknadno proizvedenih” pitanja.

Jesu li pisci, s jedne strane, i njihova djela, s druge, dijelom povijesti kulture pa onda i povijesti književnosti? Ili su pisci povijesno zadani jednokratni, neponovljivi likovi koji se posreduju isključivo tekstom i oblikuju se kroz konstrukcije interpretatora ovisno o vremensko-prostornim koordinatama prevladavajućih ideoloških i kulturoloških okvira unutar kojih se rekonstruiraju ili konstruiraju? I dalje: jesu li njihova djela locirane, književne, umjetničke i samosvojne pojave koje osvjetljavaju prirodnu fenomenologiju književnosti i ukazuju na mogućnosti iskazivanja više negoli što osvjetljavaju povijesno razdoblje iz kojeg se događaji pričaju, odnosno izmišljaju (kao fikcija)? U tom slučaju govorimo onda o povijesti književnosti kao genealoški zasnovanoj disciplini. Ili su djela autora “samo” svjedočanstva vremena koje čitamo (rekonstruiramo i naturaliziramo) ovisno o našoj namjeri u odnosu na tekst, ono u njemu rečeno, a zatim i njegovo korištenje? Tada bi nam književna djela i “čitanje pisaca” služila u rekonstrukciji pri/povijesti. Kako bismo se približili prirodnom samom problemu povijesnosti u odnosu na književnost i poziciji iz koje se može početi argumentirano i postupno odgovarati na gornja pitanja, najprije ono središnje pa potom i ona “izvedena”, valja krenuti od postavljene hipoteze o isprepletenosti fikcije i fakata. Pritom treba neprekidno imati na umu kako govorimo o narativnom žanru koji se može smjestiti između znanstvene discipline i pripovjednog oblika. Taj “žanr” istovremeno proizvodi epistemološku nesigurnost u odnosu prema okvirima čvrsto postavljene paradigme i postmodernistički usmjereno relativiziranje “čvrste pozicije” tradicionalno usmjerenog istraživača. Umjesto stabilnosti, uokvirivanje formom (romana ili novele) i žanrom (pri/povijesću ili romanom) u ovakvom kontekstu postaje izvorom nestabilnosti u okviru humanističkog izazova. Jer iz svega izvedenog slijedi da kad pričamo o povijesti zapravo proizvodimo pri/povijest kao alternativni žanr.

2. Povijest kao priča, priča kao pri/povijest

Pri postavljanju hipoteze kojom se određuje odnos povijesti, priče i hibridne ideje, odnosno konstrukcije pri/povijesti kao (moguće) “povijesne istine” upisane u obliku narativne strukture ispriповijedanog, potrebno je razmotriti ulogu i značaj *naše* pozicije tumača u procesu razumijevanja i interpretacije povijesti i književnosti, ali također ideologije i politike. Uz to se veže i odnos razumijevanja narativa nacije i etičkog koda (u okviru kojeg se nameće ideja istine) kao elemenata koji su postali važni u definiranju povijesno-političkog prostora *interesno određenog*. Taj se proces počeo re/konstruirati u vrijeme kad se povijest u romantizmu (u okviru historicističke paradigme) ponovno počela služiti mitom i legendom kako bi uspostavila određeni vremenski kontinuitet raspršenoga ispričanog. Navedene opreke i njihova međusobna isprepletenost predstavljaju središnja mjesta mogućnosti identifikacije problema i razrješenja povezanih etičkih dvojbi. Naime, na samom početku važno je biti svjestan činjenice da je pitanje identifikacije (u povijesti i pripovijesti) uvijek (i) etičko, političko i ideološko pitanje, a ne samo programsko. Tako et(n)ički osviješteni i svjesni lokacije te pozicije u širem kontekstu nacije i razumijevanja naracije, možemo jasnije uočiti da se pojedinačno tumačenje povijesti uvijek iskazuje iz neke kulturološki (antropološki), jezično-označiteljski (strukturalno), ideološki (hegemonijski) i psihološki (odnosno i stereotipizacijski) zasićene perspektive. Suvremeni nositelji artikulacije ova četiri komplementarna ali bitno različita pristupa su Clifford Geertz i Raymond Williams na području antropološkog pristupa, Jacques Derrida iz perspektive inzistiranja na označiteljskoj praksi kao “neprekidnom odlaganju” razrješenja (proizvodnje značenja), Michel Foucault kao nositelj opisa ideoloških zasićenosti (u kontekstu odnosa moći u proizvedenom diskursu, odnosno pri/povijesnoj situaciji) te Jacques Lacan koji svojim govorom o “praznom mjestu” artikulacije subjekta kao mogućnosti naglašava, odnosno u središte pozornosti postavlja, pitanje ideologije kao kolektivni psihološki, pa onda i strukturalni problem.

Uz ova četiri određenja, kao ne manje važno, istraživačkoj se poziciji nameće također i problematika forme te načini na koje se ona povijesno iskazuje. Lociranje tog pitanja u literaturi ukazuje na činjenicu da nema povijesnog teksta upisanog (zapisanog) izvan narativne forme, odnosno bez pričanja/pripovijedanja kao medija prijenosa koje dijele povijesno i

fikcijsko pripovjedno. Čak i kad govorimo o relativno dugom razdoblju koketiranja društvenih znanosti i povijesti, kao na njih naslonjene epistemologije, pogotovo u SAD-u, Francuskoj i Njemačkoj, i u tim slučajevima – u trenucima kada se “izlazi izvan sigurne zone” iznošenja statističkih podataka – istraživačka intencija nužno ulazi u interpretacijski prostor. Ovaj je uvijek s jedne strane ovisan o hermeneutici, a s druge o naratologiji. O tome piše Munslow (2007) uz tvrdnju da u povijesnom diskursu narativno često posjeduje nagovor intencije samorazumljivosti što pri/povijesti daje privid reda i uvažavanja činjeničnog kao polazišta, ali i odredišta. Tako se u većem dijelu zajednice povijesnih “profesionalaca” ovako napravljenim kompromisom ono narativno vidi samo kao sredstvo prijenosa činjenica. No novija čitanja postaju sve svjesnija pri/povijesnosti vlastita upisa koji predstavlja bitnu karakteristiku svakog zapisa povijesnog.

Povratak formi i inzistiranju na narativnoj prirodi povijesnog zapisa novijeg je datuma i može se locirati u 1970-te godine. Poticaji dolaze s dvije strane: od Stoneova “oživljavanja narativnog” koje upravo i jest “nastavkom” tradicije pretvaranja “egzaktog” u priču (Iggers 1996, 98; Stone 1979) i Whiteova radikalnog reza s tradicijom uz ideju lociranja figurativnosti kao središnje karakteristike povijesnog zapisa, odnosno iskazivanja (1973). Najprije, Lawrence Stone iz konzervativne perspektive “egzaktog” povjesničara ukazuje na narativnu prirodu iskazanog istovremeno i dalje inzistirajući na primarnosti činjeničnog i logičnog kao temelja povijesne discipline. S druge pak strane, Whiteovi postulati postaju materijalom na kojem se zasniva većina kasnijih iskoraka prema narativnom kao mjestu, a često i odredištu oblikovanja povijesnog značenja. Njegovu impostaciju ideje “povijesti kao priče” slijede mnogi suvremeni teoretičari povijesti, među kojima se ističu Keith Jenkins, Mark Poster i Alum Munslow. Ovako uokvireni način razmišljanja u praksi znači da roman i povijesni narativi, kako to tvrdi Hayden White (1973 i 1978), dijele ne samo zajednički oblik iskazivanja (naraciju) već i jezik pri/povijesti koji je po svojoj prirodi metaforičan i/ili metonimičan, što znači podatan za fikcionalizaciju u formi slikovitog, a često i alegorijski prezentiranog materijala pogodnog za divergentna tumačenja. Još jedan korak dalje idu suvremene poststrukturalističke teorije sa svojim “lingvističkim, odnosno jezičnim preokretom”, odnosno “obratom” i dekonstrukcijski usmjerenom tezom da jezik zapravo i nema referencija izvan samog teksta (Derrida 2007; Iggers 1996, 220-221; Munslow 2006).

To bi, drugim riječima kazano, značilo da su i povijest i književnost jezične konstrukcije, kao i većina drugih humanistički uokvirenih iskaznih praksi. Iz toga slijedi da je onda povijest, kao i znanost o književnosti, ili suvremena filozofija, zapravo po svojem modalitetu očitovanja dijelom retoričkih disciplina. One su, može se u ovom kontekstu dalje tvrditi, napustile svoj okvir pozitivistički postavljene provjerljive znanstvenosti. Tako gledano, ove su se discipline svojom zalihošću ispisanog postavile kao arbitri uvjerljivosti, napustivši svoju romantičarski intoniranu i pozitivistički zadanu potragu za istinitim. Stvari s odnosom povijesti i fikcije nisu dakle tako jednostavne kako nam se iz hegemonijski nametnute prakse “odvajanja disciplina” u okruženju “falsifikacijskih” praksi humanističkog pristupa činjenicama činilo (Popper 1972, 26 i 42; Kuhn 1970). Humanističke discipline jesu utemeljene na falsifikaciji, “proizvodnji značenja” (Kuhn), ali istovremeno inzistiraju na verifikaciji kao posljedici dogovora o vlastitoj epistemologiji koja je društveno zadana, koliko i retorički iskaz(iv)ana.

Tradicija povijesti, utvrđena konsenzusom stručnjaka (profesionalnih povjesničara), uglavnom podrazumijeva da je riječ o humanističkoj disciplini koja rekonstruira prošle događaje na temelju uvjerenja da je “povijest istinita priča o nečemu što se dogodilo u prošlosti, a ispričano je iz sadašnjosti” (Arnold 2000, 3). Pritom se književnost odvaja od izravnog upliva u “istinitost pričanja” i razumijeva se kao umjetnički medij izražavanja koji predstavlja isključivo suplementarni materijal za rekonstrukciju prošlosti u obliku povijesti. Istovremeno se u tako zamišljenoj tradiciji razumijevanja povijesti kao rekonstrukcije prošlosti uglavnom zaboravlja da je riječ o povijesti kao konstruiranoj priči, dakle dovršenoj pripovijesti. Granica između povijesnog i pri/povijesnog tako se zamagljuje u proučavanju obaju fenomena, a mogućnost konfrontacije izbjegava se međusobnim ignoriranjem. Otuda i mnogobrojna praktična pitanja na koje se često odgovara dvosmisleno. Evo sada nekoliko primjera koji pokazuju svu složenost imenovanja i određivanja činjenica u složenom međudnosu između historiografije i znanosti o književnosti (u povijesnoj, jednako kao i u književnoj znanosti uvriježen je naziv “književna činjenica”).

Je li u trenutno postavljenoj hijerarhiji odnosa zadanih hegemonija dviju struka kroničarski zapis iz 16. stoljeća isključivo povijesni dokument, a Marulićev spjev *Judita*, na primjer, samo pripovjedni/epski odnosno “pjesnički” tekst? Ili bi se moglo reći da u kronici također ima pripovjed-

nih elemenata i to gotovo jednako koliko i u Marulićevom epu povijesnih re/konstrukcija, bilo onih koji aludiraju na ispričano vrijeme, ili onih koji predstavljaju alegorijske dubinske strukture usmjerene vremenu pričanja i odnosima moći u tom vremenu? Na sličan način moglo bi se, na primjer, razgovarati o Šenoinom romanu *Zlatarevo zlato*. August Šenoa konstruira svojim tekstom Zagreb šesnaestog stoljeća pišući ga u diskursu devetnaestog stoljeća i odnosima hegemonijskih silnica koje imaju, odnosno posjeduju čvrsto izgrađeni stereotip re/konstrukcije nacionalne i lokalne prošlosti. U tom ga se kontekstu može usporediti s tekstovima povijesno verificiranih dokumenata koji govore o događajima u gradu, kako tijekom šesnaestog tako i za vrijeme devetnaestog stoljeća. Ta “sinergija” različitih elemenata konstrukcije prošlosti kao povijesti donosi nova pitanja i u povijesnom i u književno-povijesnom okruženju rasprava o prošlosti. Osim u tradicionalnim medijima/izvorima iz verificiranih i kanoniziranih djela, problemi slične prirode mogu se iščitati i u novim medijima koji se odnose prema povijesnom, odnosno prema konstrukcijama prošlosti i njihovom doprinosu da se ona čita kao povijest.⁸ Što u tom kontekstu reći o povijesnim spektaklima (dramama, rekonstrukcijama i konstrukcijama) u mediju filma ili televizijskim serijama, njihovoj vjerodostojnosti te općenito njihovoj polaznoj točki u pričanju pri/povijesti kao obliku uvjerljiva narativnog medija? Kako tumačiti “privatizaciju” pozicije povijesnog agensa i slobodne interpretacije perspektiva povijesnih likova i imaginarnih likova umetnutih u povijesni prostor? Osim medija koji inzistiraju na fikciji, postoje i oni koji se očituju kao povijesno-politički spektakli. Među njima su i “povijesni” televizijski programi koji povijesne ličnosti postavljaju kao “glavne junake” svojih narativa te fikcijski filmovi koji imaju i “obrazovnu” dimenziju. Koliko je u diskursu tako zamišljenog shvaćanja hrvatskog povijesnog diskursa film *Libertas* (2006) o Marinu Držiću, na primjer, isključivo fikcijski medij kreacije moguće prošlosti kao umjetnog iskaza, a koliko je (ili: koliko želi biti) povijesna re/konstrukcija; ili čak književno-filmski, povijesni materijal za raspravu kako o dubrovačkoj renesansi tako i o odnosima moći u hrvatskoj kulturnoj hegemoniji sredinom 2000-ih? Ili je riječ isključivo o inspiraciji onime povijesnim na temelju kojeg se konstruira fiktivno?

⁸ Posebno dobru analizu transformacije povijesnog u događajno (ispričano kao fikcija) dao je Munslow u poglavlju o naraciji povijesnog u novim medijima (2007) u poglavlju “History as Expression”.

Kako čitati “povijesni spektakl” HRT-a *Hrvatski kraljevi* koji svojom formom imitira znanstveni diskurs i povijesnu konstrukciju motiviranu programima s History Channel – privatne komercijalne televizije? Radi li se o “povijesnom” diskursu ili o diskursu simulakra žanra i formalnih elemenata pristupa, koji onda postaje dvostrukom imitacijom: onom koja imitira žanr (zapadnih uzora i njihovim modela digitalne konstrukcije), a onda i način konstrukcije “sadržaja” povijesnosti kao spektakla?⁹ Može se ići i dalje te u ovom ključu promatrati i tekstove – novomedijske zapise koji se bave fikcijom budućnosti. Koliko znanstveno-fantastični uradci filmske industrije mogu biti alegorija postojećih imaginarnih diskursa koji su umnogome uvjetovali povijesne procese i ideju konačnog određenja “čvrsto zamišljenog” i historicistički impostiranog kretanja povijesne progresije? Naravno, tu su i dnevno-politički upisi, poput “fikcionalizacije” suvremene povijesti u mediju filma i televizijske serije (npr. serija “General”, koja se “dogodila” Hrvatskoj radio-televiziji, proizvodi povijest kao parodiju premda joj je namjera bila uspostaviti “jaku” interpretaciju događaja iz perspektive pozicija državne ideologije i moći).

U istom se metodološki zadanom okviru rasprave može postaviti i pitanje o mogućoj književnoj vrijednosti (uvjerljivosti) povijesnog zapisa. Podsjetimo se samo niza književno-kritičkih tekstova koji su se bavili versifikacijskim ili poetičkim slojevima Bašćanske ploče, na primjer. Riječ je o tendenciji stručnjaka s jedne i druge strane da u povijesnom pronadu književno, odnosno da u književnom uoče i interpretiraju povijesno. Ova dva metodološka i ideološka kompleksa dodatno kompliciraju odnose fikcije prema faksijskom zapisu.

Iz ovih se primjera može izvesti pitanje o mogućnosti iskustvenog ovjeravanja određene konkretne rekonstrukcije uopće. Jer to bi onda značilo da svaka rekonstrukcija nečega što je prošlo, od interpretacije arheoloških iskopina i govornih realizacija “pričanja povijesti” drevnog grada izvedenih na temelju tih arheoloških nalaza, preko tumačenja novootkrivenog

⁹ Termin *simulakrum* dolazi iz postmodernističke sociološki usmjerene koncepcije promatranja novih medija kao “privida stvarnosti” a u tumačenju francuskog sociologa Jeana Baudrillarda (1994; franc. izdanje 1981) gdje zapravo simulakrum ili “nema originala” pa privid postaje stvarnošću, ili je “imitacija” preuzela ulogu originala i postavila se kao praksa koja tumači sliku “stvarnosti” što svojom prezentacijom (spektaklom) briše kritički (u konačnici bilo kakav) odnos prema originalu. Ovaj koncept može se usporediti s Gramscijevim modelom ostvarivanja hegemonije (kao proizvedenog privida “istinitih odnosa na terenu”) ili s Whiteovim konceptom dominacije figurativnog jezika uvjerljivosti (retoričkog modela) nad originalnim (filozofskim) modelom potrage za “istinom”.

pravnog spisa iz srednjeg vijeka, sve do knjiških, književno-povijesnih rekonstrukcije života i mogućih raznih izvanjskih (povijesnih?) utjecaja na pisca iz moderne, antike ili renesanse – uz to što predstavljaju predmet povijesnog usustavljivanja – do određene mjere istovremeno jesu i fiktivne konstrukcije interpretatora. Tako bi se u praksi ostvarivao samo privid objektivne rekonstrukcije. Osim toga, postoji i okvir unutar kojeg se tumač povijesti i prenositelj memorije kolektivnog *ja* mora smjestiti na temelju dogovora neke političko društvene, ideološki označene skupine koja svojim konsenzusom zadaje “pravila igre” te određuje krajnje mogućnosti i smjernice čitanja prošlosti i uokvirivanja sadašnjosti (Hobsbawm 1997, 25-26).

U drugom dijelu ovog članka (koji će biti objavljen u sljedećem broju) raspravljat će se o problemu “smjernica čitanja prošlosti” u književno-povijesnoj disciplini. To će biti potkrijepljeno raspravom o povijesnom lociranju tekstova te povijesti i povijesnosti u odnosu na književnost (i njezinu disciplinu). No prije “izleta” u razdoblje histori(ciz)ma smatram potrebnim navesti nekoliko natuknica o suvremenoj teoriji čiji su rezultati važni u postupku tumačenja historicističkog pristupa i raspravljanja o pitanjima književne pri/povijesti općenito.

Pozicioniranje između povijesti i književne znanosti često se u suvremenoj teoriji naziva “praksom teorije”. To je termin popularan kod tumača i teoretičara koji povijesti i književnosti prilaze iz novohistoricističkih, postkolonijalnih, postfeminističkih i neomarksistički usmjerenih interdisciplinarnih pozicija. One se više bave dekonstrukcijom nego rekonstrukcijom povijesti, ali o tome će biti više govora kasnije. Treba međutim napomenuti kako se ovime ne želi sugerirati da se dekonstrukcijom tradicionalnog shvaćanja discipline povijesti, pa i povijesti književnosti, bavi jedino materijalistički usmjerena kritika i teorija (odnosno autori kao što su Steven Greenblatt u SAD-u i, ranije, Raymond Williams u Velikoj Britaniji). Na tom tragu danas je i fenomenološki pristup tekstu (najzanimljiviji predstavnici u trećoj četvrtini dvadesetog stoljeća su Hayden White, Keith Jenkins i Alun Munslow), ali i autori koji se nastavljaju na francuski strukturalizam, a umnogome su prethodnici svim navedenim piscima (Michel Foucault u Francuskoj ili Paul de Man u SAD-u, na primjer).

Osим dekonstrukcijskog pristupa tumačenju odnosa teksta i svijeta, zapisa i diskursa, čime se bave navedeni autori i spomenute prakse čitanja, postoji dakle čitav niz drugačijih pristupa. Ovdje je važno uočiti da su dekonstrukcijski i poststrukturalistički pristupi oni odvojci suvremene teorijske misli koji najradikalnije propituju kanon i ustaljeni, zadani odnos u poretku svijeta teksta i njegovih konteksta. Pored njih svakako je potrebno govoriti i o naratološkoj fenomenološkoj struji koja se nastavlja od Whitea, te o nekim post-marksističkim misliocima poput Fredrica Jamesona u “praksi teorije” i Erica Hobsbawma u povijesno-teorijskom pristupu. Ostali relevantni suvremeni smjerovi proučavanja povijesnih i književnih tekstova uglavnom se bave empirijskom kritikom i verifikacijom politički, ideološki i metodološki zadanih odnosa u sustavu (umjetničke i interpretacijske) vrijednosti. Dok se empirijski usmjerena istraživanja opiru ideji mogućeg izjednačavanja položaja priče i povijesti, pristup koji pokušava prodrijeti u prirodu iskazivanja i oblikovanja povijesti propituje i same temelje historicističkih polazišta. U osnovi ovakvog pristupa je izbjegavanje nametanja čvrstih obrazaca i proglašavanje neupitnih kanona, odnosno izricanje čvrsto zadanog vrijednosnog suda, kako o povijesnim kretanjima tako i o etabliranim umjetničkim tvorevinama koje ih karakteriziraju. Drugim riječima, u hegemoniji post-modernog svjetonazora sve je podložno preispitivanju i prevrednovanju, od pitanja zašto su neke pojave isključene iz povijesne pri/povijesti a druge stereotipizirane u njoj kao neupitne vrijednosti i činjenice, do propitivanja hipoteze o tome da neka djela i autori iz povijesti “zaslužuju” neupitno mjesto u priči o zajedničkoj povijesti, a drugi su marginalizirani i “osuđeni” na lokalnu denotaciju i mikro-kulturnu upisanost. Važno je naglasiti kako i ovaj odvojak proučavanja povijesti što propituje vrijednosti, inzistirajući na novoj reprezentaciji kroz povijest prešućenog i marginaliziranog, i sam zadaje okvir vlastitoj “otvorenosti”. On se sastoji u tome da se u procesu reinterpretacije kanona često zaboravlja činjenica kako su svi činovi reprezentacije strukturalno ovisni o nekom obliku *misinterpretacije*, odnosno ostvarene tendencije (Thomas 1989), te da, premda često svjesni te činjenice, materijalistički i fenomenološki usmjereni proučavatelji povijesnosti često prešućuju činjenicu da i sami neizbježno dolaze u situaciju u kojoj kreiraju vlastite kanone i nova isključivanja iz njih.

Više puta je korišten termin *kanon*. Kada se on koristi kao zajednički u opisima sustava književnih vrijednosti i relevantnih povijesnih falsifi-

kacija (čvrstih mjesta identifikacije), onda zapravo, govoreći o kanonu, govorimo o dogovoru postignutom oko povijesnih i kulturalnih vrijednosti koje određena zajednica ili kultura uzima kao neupitne, odnosno oko kojih se zauzima kao oko vlastita identitetskog, nacionalnog i vrijednosnog nazivnika. Kod Jamesona se u tom kontekstu govori o kulturnom kapitalu (Jameson 2019). Propitivanjem tih dogovorenih vrijednosti iz pozicije uspostavljene unutar sistema, zapravo se iznutra potkopavaju ugovorni odnosi dogovoreni pregovorima između dominantnih interesnih grupa na kojima su utemeljene hegemonijski zadane vrijednosti zajednice. Takvo potkopavanje kanona gotovo nikada nije izravno, radikalno niti do te mjere otvoreno da bi se eksponiranjem ili akcijom izravno potkopao društveni dogovor u njegovim temeljima. Umjesto toga, kanonske se vrijednosti u građanskom društvu, one političke, povijesne i kulturne, ideološki obilježene i hegemonijski nametnute, uglavnom potkopavaju kroz modalitete preispitivanja određenih “zdravorazumski” prihvaćenih hipoteza, ili se manifestiraju kao protu-glasovi razlike koji propituju i podrivaju nametnute/dogovorene vrijednosti. Gotovo svaki kontra-narativ razlike istovremeno kroz takvo gledanje iz “začudne” perspektive svojim podrivanjem stabilnosti istovremeno afirmira te iste vrijednosti. To čini gledajući ih iz drugačije, subalterne perspektive i pridajući im time dimenziju uključivanja u uvid iz pozicije razlike koju do tada nisu imale/poznavale. Riječ je o ideološki markiranoj politizaciji tekstova (književnih i povijesnih), o “politici kontrarnarativa” (Tiffin 1996), odnosno “nevidljivim mecima” (Greenblatt 1989) imaginarnog otpora. Takva praksa proziva sistemski, kanonizirani red (i redoslijed stvari), poziva na pojačanu odgovornost, pozornost usmjerava prema vidljivim oblicima iskazane razlike i destabilizira otpor usmjeren prema glasovima koji ne vjeruju u u jedinstvo glasa nadmoćne većine kao jedini oblik identifikacije i naracije nacije. Podrivanja o kojima je ovdje riječ nisu dominantno politička nego poetička. Ona nisu ostvarena kao suprotnost nego kao destabilizacija, ali su istovremeno upravo takvom intencijom upisana kao moguća drugačija politika tekstualnog, neovisno o činjenici da upravo takvim svojim krajnjim konzekvencama ovakva podrivanja ostaju zarobljena unutar okvira postojećeg društvenog dogovora/ugovora.

Upravo zato su, premda je zapravo riječ o osnovnim, poznatim terminima struke, predmetom ove rasprave (p)ostali ne samo odnosi između povijesti i povijesnosti koji su najavljeni u naslovu, nego i razumijeva-

nje kanona i reprezentacije te modaliteti njihova propitivanja. Jednako važno je historicistički postavljeno propitivanje “naše sposobnosti da razumijemo prošlost” (Jameson 2001) te pitanje historizma kao mitski inspiriranog iskustva, odnosno “smisla za koji *verujemo* da je sadržan u ovim (tj. nekim, određenim; opaska B. Š.) događajima” (Konstantinović 1996, 77). Vjerovanje u sistemsku rješenja i istinitost konstrukcija doprinosi kolektivnom razumijevanju mitskog kao činjeničnog, što je prije svega posljedica prihvatanja ideje historicističkog kontinuiteta u čitanju prošlosti. Kako bi ovaj rad pridonio razumijevanju problematike odnosa povijesti i znanosti u književnosti, s posebnim naglaskom na povijest književnosti, ideju kanona i lociranje književne pri/povijesti kao discipline, slijedi rasprava o njemačkom historicizmu kao ishodištu odnosa prema kasnijim dekonstrukcijskim praksama. Članak ćemo zaključiti pregledom odnosa koji su se kroz povijest proučavanja uspostavljali između povijesti i književnosti te utjecali i na jednu i na drugu disciplinu, odnosno na povijest i povijest književnosti. Između njih postoji veza koja se ovjerava kroz upisivanje povijesti u književnost i kroz književnost kao poticaj praksi povijesno osviještenog čitanja.

Drugi dio članka bit će objavljen u sljedećem broju časopisa *Nove teorije*.

Literatura:

Althusser, Louis (1996). “Ideology and Ideological State Apparatuses”. U: *New Historicism and Cultural Materialism. A Reader*. Urednica Kieran Ryan. London: Arnold.

Arnold, H. John (2000). *History. A Very Short Introduction*. London: Oxford UP.

Barthes, Ronald (1981). “The Discourse of History”. *Comparative Criticism* 3/1981. <http://users.clas.ufl.edu/pcraddoc/barthes.htm>. Pristupljeno 5. siječnja 2020. Online.

Baudrillard Jean (1994). *Simulacra and Simulation*. Prev. Sheila Faria Glaser. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Bell, Daniel (1960). *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. Glencoe: Free Press.

Biti, Vladimir (2000). *Strano tijelo pri/povijesti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Branningan, John (1998). *New Historicism and Cultural Materialism*. London: Macmillan Publishers.

Brešić, Vinko (2015). *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Zagreb: Alfa.

Burleigh, T. Wilkins (1978). *Has History any Meaning? A Critique of Popper's Philosophy of History*. Hassocks, Sussex: The Harvester Press.

Compagnon, Antonie (2007). *Demon teorije*. Prev. Morana Čale. Zagreb: AGM.

Culler, Jonathan (2001). *Književna teorija. Vrlo kratak uvod*. Prev. Marijana Hameršak, Filip Hameršak. Zagreb: AGM.

Davidson, I. Arnold. (1994). "Ethics as Ascetics: Foucault, the History of Ethics, and Ancient Thought". U: *Foucault and the Writing of History*. Urednik Jan Foldstein. Oxford UK i Cambridge USA: Blackwell Publishers.

de Certeau, Michel (2003). *Invencija svakodnevnice*. Prev. Gordana Popović. Zagreb: Naklada MD.

de Certeau, Michel (1986). *Heterologies: Discourse on the Other*. Prev. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.

De Certeau, Michael (1975): *The Writing of History*. Prev. Tom Conley. New York: Columbia University Press.

Derrida, Jaques (2007). *Pisanje i razlika*. Prev. Vanda Mikšić. Sarajevo: BTC Šahinpašić.

Fay, Brian i dr. (1998). *History and Theory. Contemporary Readings*. London: Blackwell Publishers.

Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge. Selected Interviews and other Writing*. Ur. i prev. Colin Gordon. London: Pantheon Books.

Foucault, Michel (1981). *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction* (1976). Prev. Robert Hurley. London: Penguin.

Foucault, Michel (1999). *Arheologija znanja*. (Aut. Mišel Fuko). Prev. Mladen Kozomara. Beograd: Plato.

Foucault, Michel (2002). *Riječi i stvari*. Prev. Srđan Rahelić. Zagreb: Golden marketing.

Fukuyama, Francis (1992). *The End of the History and the Last Man*. New York: Free Press.

Garland, David (2014). "What is a History of a Present. On Foucault's Genealogies and their Critical Preconditions". *Punishment & Society*, <http://www.corteidh.or.cr/tablas/r32759.pdf>. Pristupljeno 28. prosinca 2015. 16/4, str. 365–382. Pristupljeno 15. prosinca 2019. Online.

Gramsci, Antonio (1951). *Pisma iz zatvora*. Zagreb: Zora.

Greenblatt, Stephen (1996). "Resonance and Wonder". U: *New Historicism and Cultural Materialism a Reader*. Urednica Kiernan Ryan. London: Arnold.

Greenblatt, Stephen (1989). "Towards a Poetics of Culture". U: *The New Historicism*. Urednik H. Aram Veaser. London: Routledge.

Hamilton, Paul (2003). *Historicism*. Second Edition. London: Routledge. Print.

Hobsbawm, Eric (1997). *On History*. New York: The New Press.

Hutcheon, Linda i Mario J. Valdés, ur. (2002). *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*. Oxford i New York: Oxford UP.

Iggers, G. Georg (1983). *The German Concept of History. The National Tradition of Historical Thought from Herder to the Present*. Revised Edition. Hanover i London: Wesleyan UP.

Iggers, G. Georg (1996). *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover i London: Wesleyan UP.

Jameson, Fredric (2001). *Postmodernism. The Cultural Logic of Late Capitalism*. London: Blackwell Publishers.

Jameson, Fredric (2019). *Allegory and Ideology*. London: Verso.

Jenkins, Keith (2003). *Re-thinking History*. London: Routledge.

Jenkins, Keith (2008). "Nobody Does it Better: Radical History and Hayden White". *Rethinking History*. 12/1, str. 59–74. Routledge.

Konstantinović, Zoran (1996). "Istorija i istoričnost. O epskom kazivanju srpske prošlosti u kontekstu literature malih naroda". U: *Istorijski roman*. Urednik Milorad Matički. Beograd: Institut za književnost i umetnost.

La Capra, Dominic (1985). *History and Criticism*. Ithaca: Cornell UP.

La Capra, Dominic (2013). *History, Literature, Critical Theory*. Ithaca: Cornell University Press.

Kuhn, Thomas (1970). *The Structure of Scientific Revolution*, 2nd edition. Chicago: The University of Chicago Press.

Liotard, Jean-François (1984). *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Marwick, Arthur (2001). *The New Nature of History: Knowledge, Evidence, Language*. Houndmills: Palgrave.

Munslow, Alun (2000) *The Routledge Companion of Historical Studies*. Second Edition. London: Routledge.

Munslow, Alun (2006). *Deconstructing History*. Second Edition. London: Routledge.

Munslow, Alun (2007). *Narrative and History*. London: Routledge.

Popper, Karl. R. (1972). *The Poverty of Historicism*. Prvo izdanje 1956. London: Routledge i Kegan Paul.

Poster, Mark (1982). "Foucault and History". *Social Research*. Vol 49. No 1, str. 116–142. www.jstor.org/stable/40970855. Online.

Poster, Mark (1997). *Cultural History and Postmodernism Disciplinary Readings and Challenges*. New York: Columbia UP.

Rorty, Richard (1989). *Irony, Contingency, Solidarity*. London: Cambridge UP.

Ryan, Kiernan ur. (1996). *New Historicism and Cultural Materialism. A Reader*. London: Hodder Education Publishers.

Stone, Lawrence (1979). "The Revival of Narrative: Reflecions on a New Old History". *Past and Present* 85 (November), str. 3–24.

Thomas, Brook (1989). "The New Historicism and other Old-fashioned Topics. U: *The New Historicism*. Urednik: H. Aram Veesser. London: Routledge.

Thomas, Brook (1991). *The New Historicism and other Old-fashioned Topics*. Princeton UP.

Tiffin, Helen (2006). "The Body in the Library: Identity, Opposition and the Settler – Invader Women". U: *Postcolonial Discourses. An Antology*. Urednik Gregory Castle. Oxford i Malden: Blackwell Publishers.

Uhlig, Claus (Ulig, Klaus) (2010). *Teorija književne istorije*. Preveli Dušanka Maričić i M. D. Stefanović. Beograd: Službeni glasnik.

Veesser, Aram H. ur. (1989). *The New Historicism. A Reader*. London: Routledge.

White, Hayden (1989). "New Historicism: A Comment". U: *The New Historicism*. Urednik H. Aram Vesser: London: Routledge.

White, Hayden (1973). *Metahistory. The Historical Imagination of Nineteen Century Europe*. Baltimore i London: Johns Hopkins UP.

White, Hayden (1978). *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Baltimore i London: Johns Hopkins UP.

Williams, Raymond (1980). *Problems in Materialism and Culture*. London: Verso.